

Adolfo Šapokos 1960 metų paskaitos Kanados lietuvių jaunimui

Valdas Selenis

Lietuvos edukologijos universitetas, Humanitarinio ugdymo fakultetas, Lietuvos istorijos katedra,
T. Ševčenkos g. 31-227
el. p. valdas.selenis@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje publikuojami istoriko Adolfo Šapokos (1906–1961) dviejų paskaitų, skaitytų 1960 m. Kanados lietuvių jaunimui, rankraščiai, surasti Toronte, Kanados lietuvių muziejaus-archyvo fonde.

Esminiai žodžiai: ateitininkai, jaunimas, Kanada, išeivija, Adolfas Šapoka.

Abstract. The article publishes the manuscripts of two lectures delivered by historian Adolfas Šapoka (1906–1961) to the Lithuanian Canadian youth in 1960. They were found in the fund of the Lithuanian Museum-Archives of Canada in Toronto.

Keywords: Ateitininkai, youth, Canada, Lithuanian emigrants, Adolfas Šapoka.

Istorikas Adolfas Šapoka buvo veiklus Kanados lietuvių bendruomenės tarybos, Lietuvių katalikų kultūros draugijos ir Ateitininkų federacijos tarybos narys, ėjo Kanados lietuvių katalikų federacijos pirmininko pareigas. Zenonas Ivinskis straipsnyje-nekrologe prisiminė, kad A. Šapoka tiek gimnazijos suole, tiek universitete, nors ir būdamas ateitininkas, į visuomeninio darbo pirmūnus nesiveržė, tačiau per ateitininkų šventes pasirodydavo su Lietuvos universiteto studentų ateitininkų draugovės kepuraitė, kartais stovėdavo prie vėliavos¹. Visas istoriko dėmesys tada buvo skirtas studijoms ir moksliniam darbui, tačiau Toronte jis tapo visuomenininku, kuris savo gausiomis paskaitomis visoje Kanadoje buvo įgijęs tiek populiarumo, jog per rinkimus į Kanados

¹ IVINSKIS, Zenonas. Adolfo Šapokos darbai Lietuvos istorijos srityje (Vainiko vietoje jo kapui svetimoje žemėje). *Aidai*, 1961, Nr. 6 (141), p. 355–357.

Lietuvių bendruomenės tarybą būdavo vienas iš pirmaujančių arba net ir pats pirmasis. Z. Ivinskis pabrėžė, kad A. Šapoka buvo populiarus ir mėgstamas, be to, jis turėjęs retą ypatybę šaltai svarstyti ir aktualius visuomeninius klausimus.

Kanados lietuvių muziejuje-archyve saugomas 1960 m. vasario 15 d. datuotas Kęstučio Skrupskelio laiškas, kuriame A. Šapoka prašoma perskaityti paskaitą apie ateitininkų veiklos uždavinius Toronto studentų draugovės susirinkime. Tuo galima paaiškinti šios proginės, Ateitininkų federacijos 50-mečiui skirtos paskaitos iniciatyvos kilmę ir tikslingą auditoriją – ateitininkų jaunimą. A. Šapoka paskaitą skaitė 1960 m. kovo 19 d. Toronte lygiai vieną valandą, kaip įrašė tituliniam pirmajame rankraščio lape.

Pirmą kartą publikuojamą šiame „Istorijos“ žurnalo leidinyje dviejų istoriko A. Šapokos paskaitų Kanados lietuvių jaunimui rankraščiai saugomi Kanados lietuvių muziejuje-archyve (KLMA) Toronte. Pastarajame buvo galimybė lankytis 2013 m. rugsėjo 18–25 d. atliekant tyrimą, kurį finansavo Lietuvos mokslo taryba, įgyvendinant projektą „Beieškant lietuvių Lietuvos istorijoje: Adolfo Šapokos korespondencija“ (sutarties Nr. LIT-7-4) pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programą. Paskaitų tekstai rašyti juodu tušu, daugelyje vietų išblukę, sunkiai įskaitomi, nemažai redaguotų ir išbrauktų vietų.

Kartu skelbiama dar viena A. Šapokos paskaita, kurią sudaro trys dalys: apie Kanados lietuvių jaunimą, naująją Kanados lietuvių inteligentiją ir Kanados lietuvių spaudą, rastą kartu su paskaitos ateitininkams rankraščiu. Rankraštis nedatuotas, taip pat nežinoma ir vieta, kur buvo perskaityta ši paskaita, tačiau iš užuominos, kad „Skautų Aidas“ pradėtas leisti prieš dešimtį metų, aišku, kad tai tie patys 1960-ieji metai. Komentarai šiai publikacijai parengti remiantis lietuvių išeivių parengtomis knygomis apie lietuvių išeivių sportą² ir Kanados lietuvius³.

1960.III.19. 1 val.
176-D.IX.10

Ateitininkai dabarties lietuviškoje visuomenėje Ateitininkų veiklos uždaviniai⁴

Ateitininkija kilo kaip mokslus einančio lietuviško katalikiško jaunimo organizacija, stojusi grumtis su lietuviškos ano meto šviesuomenės nutolimu nuo lietuvių tautos masės,

² ČERKELIŪNAS, Kęstutis; MICKEVIČIUS, Pranas; KRAŠAUSKAS, Sigitas. *Išeivijos lietuvių sportas, 1944–1984*. Torontas: Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio auklėjimo ir sporto sąjunga, 1986.

³ *Lithuanians in Canada. Canada Ethnica V*. Ottawa, 1967 Toronto by P. Gaida, S. Kairys, J. Kardelis, J. Puzinas, A. Rinkunas, J. Sungaila.

⁴ Tekstas neredaguotas.

stojusi grumtis su anais laikais ypač Rusijos mokyklose pasireikšusiu nukatalikėjimu⁵. XIX amžiuje pozityvizmo ir socializmo srovės mokslus einantį jaunimą buvo jau taip paveikusios, kad tų bei liberalistinių srovių atstovai save ėmė vadinti pažangiaisiais, o nuo religijos nenutolusius vadindami atžagareiviais. Deja, net ir šiandien, kada žmogaus kultūrinis veržlumas jau toli gražu nebematuojamas pasaulėžiūriniu mastu, mūsų visuomenėje tebegirdime vartojamą pažangiųjų terminą, nors prieš jį atžagareivio termino ir nebestatome. Sakoma, „pažangus“ ir „nepažangus“. Be abejonės, tai iš 19–20 amžių sąvartos išlikęs anachronizmas, parodąs tik tų žmonių akiračio siaurumą.

Taigi, ateitininkija, tada daugiausia dar gimnazijų suoluose tebesėdį jaunuoliai, su mažu būreliu universitetų studentų, ypač tų, kurie sau autoritetų jau buvo pradėję ieškoti Vakarų Europoje, kurie siekė toliau už rusiškųjų universitetų sienų, kurie bent susipažino su savo meto europinės mokslinės minties raida, nepabūgo primetamojo atžagareiviškumo, nes iš tikrųjų jautėsi esą daug artimesni savo meto kultūringųjų kraštų dvasiai, juto, kad kaip tik pažangiaisiais save vadinantieji tebeklaidžiojo pasenusių visokių izmų balose.

Prisimintinas mums, ateitininkams, ir dar vienas momentas iš politinės bei socialinės srities.

Kaip sakyta, 19–20 amžių sąvartoje mokslus einantis Lietuvos jaunimas, bent jo žymi dalis, buvo įsijungusi į socialistinius sąjūdžius, o 1896 m. net įsikūrė Lietuvos socialdemokratų partija. Iš kaimo kilęs mokslus einąs jaunimas revoliucinį socialistinį sąjūdį laikė sau artimiausiu, nes visą kraštą slėgė Rusijos caristinė priespauda, o ūkiškai – bajoriškieji dvarai, nuo kurių baudžios dar tik prieš 40 metų tebuvo išsivadavusi lietuviškoji liaudis. Lietuviškos moksleivijos ir tada dar jaunutės šviesuomenės didelė dalis manė, kad jai artimiausi turi būti tie, kurie rausėsi po carizmo pagrindais, kurie siekė politinės ir socialinės revoliucijos. Ateitininkija šitas tautos skriaudas bei neteisybes taip pat matė, bet su socialistais ji negalėjo eiti išvien dėl jų materialistinės pasaulėžiūros. Dėl to ateitininkams ir visiems katalikams buvo primetamas pataikavimas valdžiai, konservatyviškumas, net tautos reikalų išdavimas.

Bet kai atėjo momentas, kada atsirado galimybės bei sąlygos atstatyti prieš 120 metų prarastą Lietuvos valstybinį gyvenimą, milžinišką to kuriamojo darbo naštą ant savo pečių išvežė kaip tik ateitininkija bei katalikiškoji Lietuvos visuomenės dalis. Ateitininkai buvo pirmieji savanoriai pulkuose ir karo mokykloje, jie taip pat buvo pirmieji krašto

⁵ Ateitininkai – tai lietuvių katalikiškojo besimokančio jaunimo ir iš jo išaugusių draugijų organizacija. Ateitininkų istorijos pradžia siejama su pirmosiomis Vakarų Europoje susikūrusiomis lietuvių katalikų studentų organizacijomis: 1899 m. Fribūro universitete, Šveicarijoje, susikūrusia draugija *Rūta* ir 1909 m. Levene, Belgijoje, susiorganizavusia *Lietuva*. Ateitininkų pavadinimas yra kilęs iš 1911 m. Kaune pradėto leisti žurnalo *Ateitis*. Patys ateitininkai, aiškindami savo organizacijos atsiradimą, pastebėjo, kad sąjūdžio, o vėliau ir organizacijos susiformavimą lėmė grupės jaunų žmonių protestas prieš katalikybės įtakos lietuvių tautoje mažėjimą, prieš ateizmo ir indiferentizmo idėjų sklaidą lietuvių šviesuomenėje, studijavusioje Rusijos aukštosiose mokyklose. Op. cit. BUČINSKYTĖ, Ilona. Ateitininkų organizacijos susikūrimas išeivijoje. Iš: *Ateitininkų pėdsakai: Ateitininkų federacija išeivijoje 1945–1970 m.: dokumentų rinkinys*. Vilnius: Versus Aureus, 2008, p. 18.

organizatoriai. Nors jiems buvo prikišamas nepažangumas kovoje už socialinį teisingumą, bet kaip tik jie – katalikiškoji vyriausybė – pravedė Lietuvoje žemės reformą, sugriovusią lietuviškai liaudžiai svetimą, ją amžiais slėgusią dvaro galią.

Taigi ateitininkija Lietuvos valstybės kūrimosi laikais atliko milžiniškos reikšmės uždavinius. Atsiminkime, kad tada ji buvo dar labai jaunutė. Juk nuo organizacijos susiformavimo dar nebuvo praėję nė 10 metų. Didžioji ano meto ateitininkų dalis tebebuvo vos gimnazijas bebaigia arba vos tepradėję studijas universitetuose. Kiek vyresnių dauguma buvo mobilizuoti į rusų kariuomenę. Vyresnės kartos šviesuomenės buvo labai mažai, tad valstybės organizavimo darbo dirbti stojo jaunuoliai – studentai arba net gimnazistai. Jie pasidarė vadais ir kariuomenėje, ir civiliniame gyvenime. Patyrimo neturėjo, bet entuziazmas ir energija viską nugalėjo, nes su jais buvo visa tautos masė. Tauta juos rėmė, jais pasitikėjo, nes jie buvo tos pačios tautos vaikai, buvo tos pačios dvasios su visa tauta. Dėl to ir Steigiamojo Seimo rinkimuose tauta Lietuvos likimą atidavė į jų rankas, ne į socialistų ir ne į liberalų.

O jie, šitie jaunuoliai, didžiulės naštos ir didžiulės atsakomybės nebijojo. Jaunuoliai, neturį nei 30 metų, pasidarė net ministeriais, diplomatais, parlamentariais ir nudirbo didelius darbus, dėl kurių šiandien rausti netenka.

Iš to viso išvada aiški, kad ir šiandien ateitininkija privalo neužmiršti didžiųjų tautos reikalų, privalo juos sekti, jais domėtis, na ir, kur reikia bei kur pasitaiko proga, dirbti, neužmirštant savo pirmtakų pavyzdžio ir ateitininkiškų idealų, kurie nesiriboja vien savos asmenybės ugdymu, bet veda į išugdytos asmenybės tarnybą savajai tautai. Šiandien padėtis jau daug geresnė, nes mūsų ir daugiau, ir horizontai mūsų nebe tokie siauri, ir pagaliau mes nebe tokie jaunučiai. Ateitininkijai juk jau 50 metų. Bet tai, žinoma, nereiškia, kad į didžiuosius uždavinius savo akis turi būti nukreipę vien vyresnieji. Tai privalu kiekvienam ateitininkui, kiekvienam privalu dirbti pagal savo jėgas ir visur, kur pasitaiko proga. Visur privalome eiti su savu įnašu, visur atstovauti tiems principams, kuriuos išpažįstame, privalome juos nešti į lietuvišką visuomenę, ginti juos taip pat nuo svetimųjų pasikėsinimų, skleisti juos bei populiarinti svetimoje visuomenėje.

Senieji ateitininkai savo uždavinį atliko jau jaunystėje. Jūs, jaunieji, esate tautos ateitis. Jūs gal būsite lietuvių tautos ateities žibintai, gal būsite jos pasididžiavimas – vieni vienosė srityse, kiti kitose – bet nepamirškite ir dabarties. Ir dabar juk gyvename lietuviškoje visuomenėje. Toji visuomenė turi didelių uždavinių bei rūpesčių. Mes, ateitininkai, privalome gyventi kartu su savąja visuomene ir kartu dirbti.

Dr. Adolfas Šapoka, dabar gyvenąs Kanadoje, Toronto mieste, kur redaguoja savaitraštį „Tėviškės Žiburiai“, kalbės apie:

- 1) lietuviškąjį Kanados jaunimą;
- 2) naująją Kanados lietuviškąją inteligentiją;
- 3) Kanados lietuvių spaudą.

Lietuviškasis Kanados jaunimas

Kalbėti apie Kanados lietuviškąjį jaunimą – vadinasi, kalbėti apie mokyklas lankantį jaunimą, apie moksleiviją, nes visas jaunimas iki 16 metų savo amžiaus yra įstatymo verčiamas lankyti mokyklas. Tėvams, kurie savo vaikų neleistų į mokyklas, įstatymas numato baudas.

Taigi ir lietuviukai Kanadoje iki 16 metų visi lanko mokyklas, o didžioji dalis ir dar keletą metų po to, kol išgyja profesijas ar baigia aukštąjį mokslą.

Suprantama, kad kanadiškas jaunimas turi savas užmokyklinio auklėjimo organizacijas, bet lietuviškasis jaunimas jomis mažai tesinaudoja. Galima sakyti, tik tie, kurie gyvena mažesnėse kolonijose ir savų lietuviškų organizacijų negali išlaikyti. Didesnėse kolonijose veikia savos lietuviškos jaunimo organizacijos. Plačiausia veikia iš Lietuvos atsivežtos skautų ir ateitininkų organizacijos, sporto klubai, visokie meno sambūriai, prie parapijų prisiglaudę religiniai sambūriai ir t. t.

Kanados lietuviai skautai, kurių yra visose kiek stambesnėse kolonijose, veikia kaip Pasaulio lietuvių skautų brolijos ir seserijos padaliniai, o ateitininkai – kaip Ateitininkų federacijos padaliniai. Jų vienų ir kitų yra atskiri vienetai pagal grupes – moksleivių, studentų ir suaugusių, taip, kaip buvo ir Lietuvoje.

Iš minimų vienetų gausiausios ir plačiausiai paplitusios yra tautinių šokių grupės, kurių yra visose kolonijose. Jos dažnai pasirodo savo kolonijų lietuviškosiose parengimuose ir taip pat dažnai atstovauja lietuvius tarptautiniuose pasirodymuose, neretai pasirodo televizijos programose ir t. t. Panašiai veikia ir chorai, kurių žymiausios Kanadoje yra Toronto lietuvių choras „Varpas“, vadovaujamas muziko Stasio Gailevičiaus⁶. Be to, Toronte yra dar bent du katalikų parapijų chorai. Jų yra taip pat visose kitų kolonijų parapijose – Hamiltone, Monrealyje, Vinipege, Edmontone.

Kanada, kaip ir visas šis kontinentas, yra sporto mėgėjų šalis. Aišku, kad ir lietuviškasis jaunimas sportu labai domisi ir jų sporto organizacijos reiškiasi gyviausiai. Dalis lietuviškos jaunuomenės, žinoma, dalyvauja savo mokyklų sporto vienetų veikloje, bet retas kuris jų nepriklauso taip pat ir saviems lietuviškiems sporto klubams, kurie visi yra organizuoti į Kanados lietuvių sporto apygardą, priklausančią Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio lavinimosi sąjungai⁷. Klubai taip pat yra įsijungę į įvairias savo miestų kanadiečių sporto sąjungas, dalyvauja jų žaidynių programose ir dažnai pasiekia neblogų rezultatų, o kartais ir miestų ar net provincijos čempionato. Savo tarpe lietuviškieji sporto klubai taip

⁶ Stasys Gailevičius (1904–1997) – chorvedys ir kompozitorius, Toronto šv. Jono parapijos vargonininkas.

⁷ Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio auklėjimo ir sporto sąjunga (ŠALFASS) (1947–1965 m. Vyriausiasis fizinio auklėjimo ir sporto komitetas (Vyr. FASK)) – visuomeninė organizacija, vienijanti Šiaurės Amerikos lietuvių sporto klubus, koordinuojanti jų veiklą, organizuojanti geriausių Šiaurės Amerikos lietuvių sportininkų išvykas rungtyniauti į kitus žemynus, šalis, palaikanti ryšius su Pasaulio lietuvių bendruomene (PLB), Australijos lietuvių fizinio auklėjimo sąjunga (ALFAS).

pat praveda pirmenybių žaidynes, o laimėtojus siunčia į visos Šiaurės Amerikos lietuvių bei bendras pabaltiečių sporto žaidynes, sukeliančias didelius sąjūdžius.

Kanados lietuvių sportiniame gyvenime taip pat pirmauja Torontas, turįs net du sporto klubus: lietuvių sporto klubą „Vytis“⁸ ir Prisikėlimo parapijos globoje veikiančią sporto klubą „Aušra“⁹. Pirmasis turi dar eilę senųjų veteranų ir kai kuriose srityse, kaip šachmatai, futbolas, pirmenybės neužleidžia niekam, o antrasis pasižymi savo jaunumu, veržlumu, pirmauja krepšinį ir yra išugdęs keletą prasikišančių lengvaatlečių. Su torontiškiais klubais stengiasi varžytis, o kartais ir sėkmingai, Hamiltono „Kovas“¹⁰ ir Montrealio „Tauras“¹¹, taip pat subūrę nemažus sportuojančio jaunimo būrius.

Vasaros metu ir sporto, ir kitų jaunimo organizacijų veikla sulėtėja. Vietoj to užaina stovyklinis gyvenimas. <...>

Kokios dešimtys lietuvių jaunuolių po karo jau yra baigę mokslą ir dirba savo profesijose arba toliau studijuoja siekdami aukštesnių laipsnių – magistro ar daktaro. Iš atvykusių po karo pirmieji mokslą baigė tie, kurie Kanadon atvyko jau baigę gimnazijas ar buvo net studijavę Europos universitetuose, bet yra jau nemažai ir tokių, kurie čia ir gimnazijas baigė.

Didelė dalis lietuviškojo jaunimo dabar jau eina į universitetus arba į specialiąsias aukštąsias technikos, arba kitų mokslų mokyklas. Daugumas, tiesa, pasirenka praktiškuosius mokslus, kaip inžinerija, mediena ar odontologija, bet nemažai yra ir studijuojančių humanitarinius mokslus bei įvairias meno šakas. Tuo būdu lietuviškos naujosios inteligentijos skaičius Kanadoje sparčiai auga. Kanados lietuviškoji bendruomenė labai greitai nebebus vien darbininkija, bet bus išmoksinta ir šviesi. Nes ir tas jaunimas, kuris dėl įvairių priežasčių aukštojo mokslo baigti nepajėgia arba nenori, paprastai baigia nors kokią žemesnę specialią mokyklą ar išmoksta kokio lengvesnio amato, nesitenkina fabriko darbininko padėtimi.

Iš po karo atvykusių Kanadon, žinoma, buvo nemažai tokių, kurie nutrauktą mokslą tęsti jau naujoje tėvynėje pradėjo. <...> Yra nemaža sričių, kuriose kaip tik jaunimas gali geriausiai pasireikšti, kaip tik geriausiai patarnauti savajai visuomenei, savajai tautai ir savajam kraštui.

⁸ Įkurtas 1948 m. rugpjūčio 15 d. Toronto Šv. Jono bažnyčios salėje. Rungtyniavo futbolo, krepšinio, tinklinio, stalo teniso, lauko teniso, lengvosios atletikos, plaukimo, šachmatų, buriavimo, slidinėjimo ir golfo sporto šakų atstovai. 1957 m. „Vyčio“ krepšininkės laimėjo Šiaurės Amerikos lietuvių žaidynes.

⁹ Įkurtas 1955 m. kaip Prisikėlimo parapijos sporto padalinys. Kultivavo krepšinį, futbolą, slidinėjimą, stalo tenisą, vandensvydį, šachmatų, lauko tenisą, tinklinį, golfą.

¹⁰ Įkurtas 1949 m. liepos 17 d. Hamiltono Aušros Vartų parapijos salėje. Kultivavo krepšinį ir stalo tenisą.

¹¹ Įkurtas 1951 m. spalio 21 d. Monrealio Aušros Vartų parapijos salėje. Kultivavo vyrų, moterų ir jaunimo krepšinį.

Naujoji Kanados lietuvių inteligentija

Kanados lietuvių gyvenime pastaraisiais dešimčia metų išryškėjo naujas bruožas, tai būtent lietuviškosios jaunuomenės pasinešimas į mokslą.

Senoji lietuvių imigracija Kanadoje nebuvo gausi. Iki II pasaulinio karo lietuvių čia buvo vos apie 10 000 galvų. Didžioji jų dalis buvo paprasti miestų darbininkai ir šiek tiek ūkininkų. Dauguma jų buvo atvykę tik 1921–1930 m. laikotarpy, iki karo nebuvo spėję įsigyventi ir palyginus tik maža dalis savo vaikus teleido į mokslą. Dauguma tik vykdė įstatymą, reikalaujantį, kad vaikai mokyklą lankytų iki 16 metų amžiaus. Per tą laiką ar dar porą metų užtraukus vaikai baigdavo vidurinę mokyklą ir išeidavo į gyvenimą. Mergaitės paprastai pradėdavo dirbti biuruose, raštinėse, o berniukai dar pasistengdavo įsigyti kokią profesiją ir būdavo patenkinti, kad nereikėdavo eiti tėvų keliais į fabrikus. Aukštojo mokslo nedaugelis tesiekė. Tuo būdu iš senosios ateivijos tarpo su aukštuoju mokslu lietuvių Kanadoje nedaug tėra. Vos pora gydytojų, pora dantų gydytojų, vienas vaistininkas, trejetas advokatų, vienas astronomas, pora viršininkų, pora kunigų ir gal dar keletas.

Pagaliau prisimintini ir tie, kurie dar jauni ar jau net senstelėję atvyko Kanadon su aukštuoju mokslu bei su profesijomis, įgytomis dar Lietuvoje. Jų padėtis nebuvo lengva, nes daugelio jų profesijų Kanadoje nebuvo galima pritaikyti ar tai dėl nemokėjimo kalbos ar dėl visiškai skirtingų sąlygų. Tokioje padėty atsidūrė, pavyzdžiui, teisininkai, mokytojai, bet turėjusieji praktiškas profesijas čia nesunkiai pritapo. Pavyzdžiui, inžinieriai gavo teises vos padirbėję po keletą mėnesių savo srityje, gydytojai gavo teises padirbėję po keletą mėnesių savo srityje, gydytojai gavo teises padirbėję metus ligoninėje ir išlaikę tam tikrus egzaminus, kiti kitaip kaip surado sau artimesnę darbo sritį, arba nuėjo į verslus. Laisvam krašte energijos turinčiam žmogui yra nemažai kelių. Tad tie, kurie atvyko ne per seni, daugumoje surado kelius, kaip prisitaikyti naujose veiklos srityse.

Kanados lietuvių spauda

Tarybinėje santvarkoje suaugęs ir subrendęs dabartinis Lietuvos jaunimas neturi supratimo, kokia yra demokratinė kraštų spauda. Tarybinėje santvarkoje visa spauda yra komunistų partijos griežtoje priežiūroje, yra priemonė partijos propagandai, jos idėjoms skiepyti ir partijos užsimojimams įvykdyti. Laisvojo demokratinio pasaulio spauda yra niekieno nevaržoma priemonė žmonėms pasidalinti mintimis, padiskutuoti laisvai įvairiausius praktinio gyvenimo klausimus, taip pat pasidalinti idėjomis, dėl jų pasiginčyti ir t. t. Taip yra ir Kanadoje. Čia spauda yra absoliučiai laisva. Laikraščiui ar žurnalui leisti nereikia jokio leidimo, nėra taip pat jokios cenzūros. Valdžia tik užregistruoja, kad laikraštis pradėtas leisti, suteikia teisę naudotis papigintu pašto tarifu, taikomu visiems periodiniams spaudiniams. Daugiau valdžia niekur nesikiša. Vis tiek ar tas laikraštis

valdžiai palankus ar prieš ją rašo. Tuo būdu čia pilna įvairiausių laikraščių, taip pat ir komunistinių, kurie varo savo komunistinę propagandą nei kiek nesivaržydami, ir niekas jų neliečia.

Išėina laikraščių visomis kalbomis, kokiomis yra kalbančių žmonių. Pavyzdžiui, Toronte veikia mažumų, t. y. įvairių ateivių, laikraštinių klubas, kuriame yra atstovaujami net 43 įvairiomis kalbomis išėiną laikraščiai bei žurnalai. Winnipege toks pat klubas yra apjungęs 22 mažumų laikraščius. Ir visi jie naudojami tokiomis pat teisėmis, kaip angliškieji arba prancūziškieji Quebeco leidiniai.

Lietuviai Kanadoje turi taip pat savą spaudą. Ji, tiesa, nėra labai gausi, nes ir lietuvių čia nėra labai daug.

Pirmieji lietuviai Kanadoje atsirado 19 amžiaus pabaigoje. Bet iš pradžių jų buvo dar labai nedaug. Jų skaičius padidėjo tik 1927–1930 m. laikotarpy, bet, prasidedant II pasauliniam karui, jų dar tebuvo vos apie 10 000, po karo atvyko dar apie 2 000. Iš pradžių Kanados lietuviai naudojos JAV lietuviška spauda ir tik 1929 m. pradėjo leisti pirmą savą laikraštį „Kanados lietuvis“, kurio betgi teisėjo vos 8 mėnesiai. 1930 m. jis mirė. Tada po poros metų pradėjo eiti „Darbininkų žodis“, kuris netrukus sukomunistėjo ir dabar toks tebėra¹². Dabar tai yra vienintelis Kanados lietuviškas laikraštis, kuris įleidžiamas ir į Lietuvą. Bet „Liaudies balsas“ yra apjungęs tik labai mažytę dalelę Kanados lietuvių, yra kuklios išvaizdos savaitraštis, kuris didžiąją dalį savo puslapių užpildo <...>.

Pradėjo eiti kitas Kanados lietuvių savaitraštis „Tėviškės Žiburiai“. Jį redaguoja nuo pat pradžios dr. A. Šapoka, o nuo 1955 m. jam talkina kun. Dr. Pranas Gaida-Gaidamavičius¹³. Dėka „Žiburių“ spaustuvės Torontas palengva yra pasidaręs lietuvišku spaudos centru Kanadoje. Čia jau dešimtį metų leidžiamas viso pasaulio lietuvių skautų mėnesinis žurnalas „Skautų Aidas“, kurį dabar redaguoja Česlovas Senkevičius¹⁴. Čia Lietuvių katalikų moterų draugija leidžia trimėnesinį žurnalą „Moteris“. Ją redaguoja lituanistė Izabelė Matusevičiūtė¹⁵. Čia išleidžiama taip pat knygų ir pripuolamų leidinių.

Kanadoje – Wellande – išėina šiuo metu vienintelis laisvajame pasaulyje humoro žurnalas „Pelėda“, leidžiamas ir redaguojamas Kazio Žukausko¹⁶.

¹² 1932–1936 m. leistas pavadinimu „Darbininkų žodis“, 1936–1976 m. leistas pavadinimu „Liaudies balsas“, kairiosios krypties Kanados lietuvių laikraštis telkė skurdžiausiai gyvenusius emigrantus, darbininkus, redaktorius Jonas Yla.

¹³ Pranas Gaida-Gaidamavičius (1914–2013) – kunigas, žurnalistas, redaktorius, publicistas, teologijos daktaras.

¹⁴ Česlovas Senkevičius (1921–2017) – publicistas, rašytojas, redaktorius, 26 metus redagavęs „Tėviškės Žiburių“ laikraštį.

¹⁵ Izabelė Matusevičiūtė (1906–1967) – kalbininkė, Kanados lietuvių visuomenininkė, 1953–1956 m. Toronto lituanistinių kursų vedėja. 1957–1964 m. redagavo žurnalą „Moteris“.

¹⁶ Humoro ir satyros iliustruotas žurnalas, leistas Wellande, Kanadoje. 1950–1959 m. Kanadoje išspausdinti 36 numeriai, vėliau leidinys perkeltas į Los Andželą.

Hamiltonė Pranas Enskaitis savo spaustuvelėje, kad ir neperiodiškai, leidžia religinį žurnalą evangelikams¹⁷.

Periodinių lietuviškų leidinių Kanadoje, kaip matome, yra nemažai. Suprantama, kad jie yra skaitomi ne vien Kanados lietuvių, bet taip pat JAV, Pietų Amerikos kraštuose ir net Australijoje. Periodinė spauda juk yra ryšio bei susižinojimo priemonė. Plačiai po pasaulį išsibarstę lietuviai nori susižinoti, kaip ir kur gyvena kiti lietuviai, tad skaito laikraščius savo kraštų. Visur jie laisvai leidžiami, išskyrus tik pačią Lietuvą.

Lectures of Adolfas Šapoka to the Lithuanian Canadian Youth in 1960

Valdas Selenis

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education in Humanities, Department of Lithuanian History, T. Ševčenkos St. 31-227, Vilnius, Lithuania
e-mail: valdas.selenis@leu.lt

Summary

The article publishes the manuscripts of two lectures to the Lithuanian Canadian youth which were written by famous Lithuanian historian and master of the national historical narrative Adolfas Šapoka (1906–1961) in March 1960. The historian gave his first lecture to Lithuanian students who belonged to *Ateitininkai* Catholic movement where he pointed out the tasks for their activities in the modern Lithuanian society. The second lecture was divided into three parts and dealt with the Lithuanian Canadian youth, the new Lithuanian Canadian intelligentsia and the Lithuanian Canadian press.

¹⁷ Pranas Enskaitis (1905–1992), slapyvardis Mažasis Brolis, leido ir redagavo laikraščius „Skautas“, „Skautų Aidas“ ir „Sietynas“.